

JEL Classification: G21

Чайковський Євген Ярославович

аспірант кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу

Чайковський Ярослав Іванович

к.е.н., доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В 2010-2021 РР.

Тези присвячено дослідженню ефективності діяльності та концентрації капіталу банківської системи України. Обґрунтовано висновки щодо сучасного стану та ефективності діяльності банків в Україні.

***Ключові слова:** банківська система, банк, концентрація капіталу, Національний банк України, рентабельність.*

Стабільне функціонування банківської системи є необхідною умовою для стійкого економічного розвитку в довгостроковій перспективі. У сучасних умовах для стабілізації фінансово-економічної ситуації в країні необхідна ефективно функціонуюча, надійна та розвинена банківська система.

Період 2010-2011 років був часом, коли більшість банківських систем світу оговталися від кризи і створили нову фінансову архітектуру, спрямовану на мінімізацію ризику повторення кризових явищ [1, с. 202]. Ці зовнішні умови мали сильний вплив на український банківський сектор.

У сучасних умовах винятково важливого значення для України набуває побудова ефективної банківської системи, що стане однією з рушійних сил розвитку економіки. Тому проблема ефективності є актуальною для вітчизняної банківської системи. Основними показниками ефективності банківської системи України є: фінансові результати діяльності (прибуток чи збиток); рентабельність активів (ROA); рентабельність капіталу (ROE).

Протягом 2010-2011 рр. банківська система України мала збитки. У 2012 році вдалося подолати негативні наслідки кризи і отримати прибутки в сумі 4899 млн грн. За підсумками 2013 року банки України отримали сукупний прибуток у сумі 1436 млн грн. Для банківської системи України 2014-2017 рр. були збитковими. Так, за 2014 рік збитки банківського сектору України склали майже 52966млн. грн. За підсумками 2015 року банківська система України отримала збиток у розмірі 66600 млн грн. За підсумком 2016 року функціонуючі банки в Україні отримали збитки на загальну суму 159388 млн. грн. Збитки українських банків 2017 року становили 26491 млн. грн. Показники рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) протягом 2010-2011, 2014-2017 років були від'ємними, що пояснюється збитковістю банківської діяльності за цей період. Основними причинами збитковості банківської системи України в 2014-2017 роках були: значне падіння ділової активності в економіці, спричинене збройним конфліктом на Сході країни та втратою

урядового контролю над частиною території держави, девальвація гривні, зростання темпів інфляції, що, у свою чергу, провокували скорочення банківських вкладів населення, падіння платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників, незадовільну динаміку промислового виробництва, інші негативні явища, що прокували збитковість банків. Загалом це призводило до скорочення процентних доходів банків через незадовільне обслуговування позичальниками вже наданих кредитів та зростання витрат банків внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемну заборгованість [2].

Тим не менше, в об'єктивно вкрай несприятливих умовах банківська система України зберегла працездатність, забезпечила своєчасність розрахунків між суб'єктами господарювання, готівковий та безготівковий обіг в країні. Останнім часом банківська система України активно відновлює депозитний портфель та обсяги кредитування, що позитивно позначилось на показниках прибутковості [2].

Діяльність банків України протягом 2018-2021 років характеризувалася ефективністю діяльності. Так, прибуток по системі банків за 2018 рік становив 22339 млн. грн., за 2019 рік – 58356 млн. грн., за 2020 рік – 39727 млн. грн. і за 2021 рік – 77376 млн. грн., що є найвищим показником за досліджуваний період. Показники рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) протягом 2018-2021 років були позитивними, що пояснюється прибутковістю банківської діяльності за цей період. Так, у 2021 році спостерігалось найвище значення показника рентабельності капіталу (ROE) 35,08 %. Протягом останніх років банківська система України перебуває в умовах нестабільності та постійних структурних перетворень, зокрема зменшується кількість банків. Зменшення кількості банківських установ призводить до підвищення концентрації в банківській системі, яка сприяє зростанню ефективності банківського ринку.

Концентрація капіталу (concentration of capital) – збільшення розмірів капіталу банку в процесі його нагромадження. Концентрація капіталу може здійснюватися шляхом збільшення капіталу банку за рахунок власних коштів (капіталізація частини прибутку), залучення додаткових коштів акціонерів, власників і кредиторів, а також на основі консолідації капіталу шляхом приєднання, злиття банків або створення банківських об'єднань [3].

Основними показниками концентрації капіталу на рівні банківської системи України, які використовуються в дослідженні, є: відношення активів банків до ВВП; частка найбільшого банку у чистих активах (CR1); частка п'яти найбільших банків у чистих активах (CR5); частка десяти найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR10); частка найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR20).

Основними показниками концентрації капіталу на рівні окремого банку є: загальна сума його капіталу, активів і зобов'язань; питома вага цих показників у відповідних показниках банківської системи країни; індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ). Частка найбільших двадцяти банків у чистих активах за 2021 рік скоротилася на 2,1 %, з 91,6% до 89,5 %. У 2021 році двадцять найбільших банків мали 89,5 % активів банківської системи (CR20), десять найбільших банків – 73,9 % (CR10), п'ять найбільших банків – 53,2 % (CR5), один

найбільший банк – 19,8 % (CR1). Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) – індикатор концентрації на банківському ринку. Розраховується як сума квадратів часток окремих банків у загальному обсязі. Може набувати значень від 0 до 10 000 (до 1000 – ринок є слабо концентрованим) [3].

У 2021 році індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) за депозитами фізичних осіб перевищує 1000, а індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) за чистими активами і за загальними активами є менше 1000. Таким чином, у 2021 році за індексом Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) рівень концентрації на банківському ринку України за депозитами фізичних осіб є концентрованим, а за чистими активами і за загальними активами – слабо концентрованим. Загалом за 2021 рік рівень концентрації загальних активів, чистих активів і депозитів фізичних осіб знижувалися. Рівень концентрації загальних активів знизився через значні обсяги списання непрацюючих кредитів великими банками.

Таки чином, провідне місце на ринку фінансових послуг України займають банки. Однак дослідження тенденцій розвитку основних показників діяльності банків в Україні показує, що за аналізований період кількість комерційних банків в Україні систематично зменшувалась. Водночас за цей же період вартість активів і пасивів банківського сектору в Україні зросла. Для сучасної банківської системи України відчутна тенденція до поступового зменшення частки активів банків у ВВП. В аналізованому періоді в структурі власності банківської системи України відбувались значні перегрупування в групах банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп і банки з приватним капіталом. Банківський ринок України сконцентрований, про що свідчать значення показників частки найбільшого банку у чистих активах (CR1), п'яти найбільших банків у чистих активах (CR5), десяти найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR10), найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR20) та індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ).

Актуальними напрямками підвищення ефективності діяльності банків України мають стати: зниження витрат, пошук нових джерел отримання доходів, в основному комісійних, через розширення напрямів взаємодії банків з клієнтами, оптимізація структури активів у контексті зниження в них частки недоходних активів і непрацюючих кредитів.

Список використаних джерел:

1. Skrzypek Jurand, Trojak Mariusz Radosław. Pomiar efektywności banków w Polsce z wykorzystaniem stochastycznej analizy granicznej. *Acta Universitatis Lodziansis. Folia Oeconomica*. 2014. 3 (303). S. 201-216. URL: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/7728/skrzypek_trojak_pomiar_efektywnosci_bankow_w_polsce_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.03.2023).
2. Моніторинг відділу фінансової політики «Фінансовий тиждень» 7-15 лютого 2019 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old.niss.gov.ua/articles/3316/> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 01.03.2023).